

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
दूरशिक्षण व ऑनलाईन शिक्षण केंद्र

स्वाध्याय
(Assignments)

(सूचना : विविध विषयांचे स्वाध्याय प्रश्न पुढे दिलेले आहेत त्यानुसार
विद्यार्थ्यांनी आपण निवडलेल्या विषयांचे स्वाध्याय तयार करून
दिलेल्या सूचनेनुसार जमा करावेत.)

बी. कॉम. भाग — ३ (सत्र — ६)

मार्च/एप्रिल २०२५

दूरशिक्षण व ऑनलाईन शिक्षण केंद्र

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

बी. कॉम. भाग — ३ सत्र — ६ स्वाध्याय प्रश्न

मार्च/एप्रिल २०२५

आपण दूरशिक्षण व ऑनलाईन शिक्षण केंद्रामध्ये प्रवेश घेतल्याबद्दल आपले अभिनंदन आणि स्वागत! शैक्षणिक वर्ष २०२४ — २५ मध्ये राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० अन्वये बी. कॉम. भाग ३ चा अभ्यासक्रम सुधारित करण्यात आलेला आहे. बी. कॉम. सत्र ६ प्रत्येक विषयांसाठी ४० लेखी परीक्षा १० स्वाध्याय परीक्षा अशी परीक्षापद्धती लागू आहे. सत्र ६ साठीचे स्वाध्याय प्रश्न सोबत देत आहोत. सदरचे स्वाध्याय खाली दिलेल्या नियमावलीप्रमाणे पूर्ण करून आपल्या अभ्यासकेंद्राकडे जमा करणे आवश्यक आहे. दूरशिक्षण व ऑनलाईन शिक्षण केंद्राच्या मुख्य कार्यालय शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर येथे स्वाध्याय स्विकारले जाणार नाहीत.

नियम :

1. सत्र ६ परीक्षेमध्ये प्रत्येक विषयाला लेखी परीक्षा ४० गुण व स्वाध्याय १० गुण अशी एकूण ५० गुणांची आहे.
2. निवडलेल्या प्रत्येक पेपरसाठी एक असे सत्र ६ साठी एकूण सहा स्वाध्याय पूर्ण करावयाचे आहे. स्वाध्याय लिहिण्याकरिता आखीव कागद/A4 size paper वापरावा.
3. स्वाध्याय उत्तरपत्रिकेच्या मुखपृष्ठावर आपण प्रवेश घेतलेल्या अभ्यासक्रमाचे नाव, वर्ष, तुमचा परीक्षेचा बैठक क्रमांक, (परीक्षा सुरु होण्याच्या ०८ दिवस अगोदर Online प्राप्त होईल) नोंदणीप्रमाणे नाव, पत्ता (कायमस्वरूपी), विषय, PRN व मोबाईल नंबर (कायमस्वरूपी) लिहिणे आवश्यक आहे. (मुख्यपृष्ठ / Cover Page यासोबत दिलेले आहे ते Download करून वापरावे)
4. लिहून पूर्ण केलेले सर्व सहा पेपर्सच्या स्वाध्यायावर आपला परीक्षा बैठक क्रमांक (Exam seat No.) लिहूनच प्रवेशासाठी निवडलेल्या अभ्यास केंद्रावर स्वतः पोच करावे किंवा पोस्टाद्वारे/कुरिअरद्वारे पाठवावेत. (बैठक क्रमांक विद्यापीठाच्या https://sukapps.unishivaji.ac.in/online_portal/#SubMenu या संकेतस्थळावर उपलब्ध होतील.)
5. विद्यार्थ्यांनी स्वाध्याय आपल्या अभ्यास केंद्रामध्ये जमा करणेच्या अंतिम तारखा परिपत्रकाद्वारे www.unishivaji.ac.in या संकेतस्थळावरील Distance Education → Online Notice Board या लिंकवरती नंतर प्रसिध्द करण्यात येतील. यांची संबंधितांनी नोंद घ्यावी.

6. एकदा स्वाध्याय जमा केल्यानंतर व त्यांचे मूल्यांकन झाल्यानंतर तेच स्वाध्याय परत जमा करता येणार नाही व संबंधित सत्राचे स्वाध्याय जमा केले नाही तर ते पुन्हा जमा करता येत नाही. स्वाध्याय गुणांचे पुनर्मुल्यांकन व फेरतपासणी केली जाणार नाही.
7. जे विद्यार्थी स्वाध्याय दिलेल्या वेळेत जमा करतील त्याच विद्यार्थ्यांना स्वाध्यायाचे गुण दिले जातील. जे विद्यार्थी स्वाध्याय जमा करणार नाहीत अशा विद्यार्थ्यांना स्वाध्यायाचे गुण दिले जाणार नाहीत व ते सदरच्या १० गुणांना (Marks) मुक्तील. याबाबत दूर शिक्षण केंद्र जबाबदार राहणार नाही.
8. विद्यार्थ्याने जर स्वाध्याय जमा केले असतील व तो त्या संबंधित विषयामध्ये अनुत्तीर्ण झाला असेल तर त्याला फ्रेश स्वाध्याय जमा करता येणार नाही. तो लेखी परीक्षेला पुन्हा बसू शकतो, स्वाध्यायाचे पूर्वीचेच गुण विचारात घेतले जातील.
9. बी.कॉम. भाग— ३ चा अभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्ष २०२४—२०२५ मध्ये राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० अन्वये सुधारित करण्यात आलेला आहे. त्यामुळे स्वयंअध्ययन साहित्याचे अध्ययन करताना विद्यार्थ्यांनी आपल्या विषयाच्या सुधारित अभ्यासक्रमाप्रमाणे स्वयंअध्ययन साहित्याचे अध्ययन करावे. सदरचा अभ्यासक्रम <https://www.unishivaji.ac.in/bos/commercelist.asp> या विद्यापीठ संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.

विशेष सूचना

- अ) दूरशिक्षण व ऑनलाईन शिक्षण केंद्राच्या सर्व मान्यताप्राप्त अभ्यासकेंद्रावर संपर्क सत्रांचे आयोजन केले जाते तरी विद्यार्थ्यांनी वेळोवेळी अभ्यास केंद्र समन्वयक यांच्याशी संपर्क साधून संपर्कसत्र, परीक्षा, वेळापत्रक, हॉल तिकीट इ. बाबत माहिती घ्यावी तसेच वेळोवेळी संकेस्थळाला भेट देवून अद्यावत माहिती जाणून घ्यावी.
- ब) आपण निवडलेल्या विषयाप्रमाणे स्वयं अध्ययन साहित्य घेणे, सुधारित अभ्यासक्रम (Syllabus) प्राप्त करून घेणे व त्याप्रमाणे अध्ययन करणेची जबाबदारी विद्यार्थ्यांची आहे.
- क) आपल्या रजिस्ट्रेशन फॉर्मवर असलेल्या अभ्यास केंद्रामध्येच स्वाध्याय जमा करावयाचे आहेत जर दुसऱ्या अभ्यास केंद्रावर स्वाध्याय जमा केलेस सदरचे स्वाध्याय गुण मिळणार नाहीत.

अभ्यासक्रमाचे नांव : बी. कॉम. भाग — ३

सत्र : सहा

विषय : .....

परीक्षा बैठक क्रमांक :

.....

दूरशिक्षण व ऑनलाईन शिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

स्वाध्याय उत्तर पत्रिकेचे मुखपृष्ठ

1. अभ्यास केंद्राचे नांव : .....

2. विद्यार्थ्याचे पूर्ण नांव : .....

3. पूर्ण पत्ता : .....

.....
..... पिन कोड नं.: .....

4. परीक्षा बैठक क्रमांक : .....

5. पी.आर.एन. नंबर : .....

6. अभ्यासक्रमाचे नांव : ..... सत्र : .....

7. पेपरचे नांव : .....

8. पेपर क्रमांक : .....

9. सबजेक्ट कोड : .....

10. स्वाध्याय जमा करण्याचा दिनांक : .....

11. विद्यार्थ्याची स्वाक्षरी : .....

12. मिळालेले गुण : .....

परीक्षकांची सही : .....

B. Com. III : Business Regulatory Framework Paper II

Semester-VI

10 Marks

1. Explain the powers and functions of SEBI.
Or
  2. Explain the types of company and process of incorporation.
-

बी.कॉम. भाग — ३ व्यवसाय नियमन कायदेविषयक रचना पेपर २
सत्र ६ **10 Marks**

१. सेबीचे अधिकार आणि कार्ये सविस्तर स्पष्ट करा.?
किंवा
  २. कंपनीचे प्रकार आणि निगमन प्रक्रिया सविस्तर स्पष्ट करा.
-

B.Com. III : Business Environment Paper II

Semester-VI

10 Marks

1. Explain the structure and functions of NITI Aayog.
Or
  2. Explain the World Trade Organization.
-

बी.कॉम. भाग — ३ व्यावसायिक पर्यावरण पेपर २
सत्र ६ **10 Marks**

१. निती आयोगाची रचना व कार्ये सविस्तर स्पष्ट करा.
किंवा
  २. जागतिक व्यापार संघटना सविस्तर स्पष्ट करा.
-

B.Com. III : Co-operative Development Paper II

Semester-VI

10 Marks

1. Explain the Need and Importance of Cooperative Education and Training.
Or
  1. Explain the Responsibilities and powers of cooperative auditor.
-

बी.कॉम. भाग — ३ सहाकाराचा विकास पेपर २
सत्र ६ **10 Marks**

१. सहकारी शिक्षण आणि प्रशिक्षणाची गरज आणि महत्व सविस्तर स्पष्ट करा.
किंवा
  १. सहकारी ऑडिटरच्या जबाबदारी व अधिकार सविस्तर स्पष्ट करा.
-

B.Com. III : Modern Management Practices Paper II

Semester -VI

10 Marks

1. Explain the Benefits and Disadvantages of Total Quality Management.
Or

2. Explain the Importance and Techniques of stress management.

बी.कॉम. भाग — ३ आधुनिक व्यवस्थापन पद्धती पेपर २

सत्र ६

10 Marks

१. एकुण गुणवत्ता व्यवस्थापनाचे फायदे व तोटे सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

२. तणाव व्यवस्थापनाचे महत्व व तंत्र सविस्तर स्पष्ट करा.

B.Com. III : Advanced Accountancy Paper III

Semester-VI

10 Marks

1. From the following particulars prepares a cost statement showing the component of total “and profit for the year-ended 31st March 2022

Particulars	On 1 st April 2021	On 31 st March 2022
Stock of finished goods	6,000	15,000
Stock of raw materials	40,000	50,000
Work in progress	15,000	10,000
Purchase of raw materials		4,75,000
Carriage inwards		12,500
Wages		1,75,000
Works managers salary		30,000
Factory employees salary		60,000
Factory rent, taxes & insurance		7,250
Power expenses		9,500
Other production expenses		43,000
Saks for the year		8,60,000
Income tax		5,000
Interest on debentures		10,000
Transfer to sinking fund for replacement Of machinery		20,000
Dividend received		2,500
Goodwill written off		10,500
Payment of sales tax		16,000
General expenses		20,500
Office rent		12,000

Or

1. XYZ Ltd. Presented the following Trading and Profit and Loss Account for the year ended 31st March, 2023 and Capital Employed Rs. 1,50,000/-

Dr.

Trading and Profit and Loss Account

Cr.

Particulars	Rs.	Particulars	Rs.
Operating Stock	1,00,000	By Sales	5,00,000
To Purchases	3,50,000	By Closing Stock	2,00,000

To Wages	50,000		
To Gross Profit c/d	2,00,000		
	7,00,000		7,00,000
To Administration Expenses	1,50,000	By Gross Profit b/d	2,00,000
To Selling & Distribution Expenses	20,000	By Profit on Sales of Plant	10,000
To Loss on Sale of Assets	15,000		
To Net Profit	25,000		
	2,10,000		2,10,000

Compute : i) Gross Profit Ratio, ii) Net Profit Ratio, iii) Operating Ratio, iv) Operating Profit Ratio, v) Return on Capital Employed Ratio

B.Com. III : Advanced Accountancy Paper IV

Semester-VI

10 Marks

1. Mr. Arjun, a GST officer from Kolhapur submits the following details for computation of his salary income for the assessment year 2021-2022.

Particular	Rs. P.a.
Basic pay	2,52,000
Dearness Allowance (forming part of salary)	54,000
House Rent Allowance	24,000
Children's Hostel Allowance (for three children)	3,000
Entertainment Allowance	2,400
Employer's contribution to Statutory Provident Fund @14% of Basic salary and D. A.	42,840
Interest credited to above PF account @12% p. a.	51,120
Transport Allowance	14,400
Rent paid by Mr. Arjun for residence	36,000

- Mr. Arjun has been granted a soft loan of Rs. 2,00,000. On 01-10-2020 repayable after 5 years. The state Bank of India interest rate is 14% p.a. The interest rate on this soft loan charged is 2% p.a.
  - Mr. Arjun was admitted in a Government hospital for treatment against heart trouble. The re-imbursement received by arjun for this medical treatment was Rs.45,000.
  - Professional tax paid Rs. 2,500 during the year
- Compute the income from salary for the A. Y. 2021-2022 assuming Mr. Arjun has not opted for the provisions of section 115BAC.

Or

1. Mr. Milind is the owner of three houses at Aurangabad. He has furnished the following details .

Particular	House A	House B	House C
House used by tenants	Residential	Office	Residential
Construction completed	1-4-1999	1-6-2006	31-03-1996
Municipal valuation	1,60,000	1,80,000	1,00,000
Annual fair rent	1,80,000	1,50,000	1,20,000
Rent per month	20,000	12,000	11,000
Repairs expenses	1,000	----	4,000
Rent collection charges	4,000	5,000	--
Ground rent	2000	3000	----
Interest on loan:			
1) For construction	1,00,000	---	----
2) For marriage of daughter	----	60,000	----
3) for repairs	-----	-----	10,000
Municipal Tax 20 % of municipal valuation.	Paid by Owner	Not paid up to year end	Paid by tenant

The house C remained vacant for 4 months. Ground rent of house B . Arrears of rent for past years collected during previous year Rs. 1,00,000.

Compute income from house property for assessment year 2021-2022.

B.Com. III : Advanced Costing Paper III

Semester-VI

10 Marks

1. The following information for the year ended December 31, 2022 is obtained from the books and records of a job order factory.

	Completed jobs ₹	Work-in-progress ₹
Raw Materials supplied from stores	90,000	30,000
Wages	1,00,000	40,000
Chargeable Expenses	10,000	4,000
Materials transferred to work-in-progress	2,000	2,000
Materials returned to stores	1,000	--

Factory Overheads are 80% of wages and office overheads are 25% of Factory Cost. The price of the executed Contracts during 2022 was ₹ 4,10,000. Prepare (i) Consolidated Completed Jobs Account showing the profit made or loss incurred, and also Consolidated Work-in-progress Account.

Or

1. Construction Ltd is engaged on two contracts D & E during the year. The following particulars are obtained at the year-end:

	Contract D	Contract E
Date of commencement	April 1 ₹	September 1 ₹
Contract price	600000	500000
Materials delivered direct to site	120000	50000
Materials issued from store	40000	10000
Materials returned to store	4000	2000
Materials on site December 31	22000	8000
Direct labour payments	140000	35000
Direct expense	60000	30000
Architects' fees	2000	1000
Establishment fees	25000	7000
Plant installed at cost	80000	70000
Value of plant December 31	65000	64000
Accrued wages December 31	10000	7000
Accrued expenses December 31	6000	5000
Cost of contract not yet certified	23000	10000
Value of contract certified by architect	420000	135000
Cash received from contractee	378000	125000

During the period, material amounting to ₹ 9000 has been transferred from contract D to contract E.

You are required to show;

- contract accounts, contractee's accounts
- Extract from the balance sheet as at December 31, clearly showing the calculation of work in progress.

B.Com. III : Advanced Costing Paper IV

Semester-VI

10 Marks

- Prepare flexible budget of ABC Co. Ltd., on the basis of data given below. Ascertain the overhead rates at 50%, 60% and 70% capacity.

Particulars	At 60% Capacity ₹
Variable Overheads –	
Indirect Material	6,000
Indirect Labour	18,000
Semi-variable Overheads –	
Electricity (40% Fixed, 60% Variable)	30,000
Repairs (80% Fixed, 20% Variable)	3,000

Fixed Overheads –	
Depreciation	16,500
Insurance	4,500
Salaries	15,000
Total Overheads	<u>93,000</u>
Estimated direct labour hours	<u>1,86,000</u>

Or

1. The Standard mix of product 'M' is as follows:

Material	Kgs.	Price per Kg. Rs.
A	50	5-00
B	20	4-00
C	30	10-00

The standard loss in production is 10% of the input. There is no scrap value.

Actual production of product M was 7,200 kgs.

Actual consumption of material and cost were as follows:

Material	Kgs.	Price per Kg. Rs.
A	4,160	5-50
B	1,680	3-75
C	2,560	9-50

You are required to calculate the following variances:

i) Material cost variance	ii) Material price variance
iii) Material usage variance	iv) Material Mix variance
v) Material Yield variance	

B.Com. III : Taxation Paper III

Semester-VI

10 Marks

1. Mr. Vishesh holds 22% shares with voting rights in a company. His wife Sonam is employed in the same company on a salary of Rs. 8,000 per month. Mr. Vishesh has total income of Rs. 2,00,000 while his wife Sonam has her other total income of Rs. 1,20,000 excluding her salary income. Compute the total income of Mr. Vishesh and Mrs. Sonam according to clubbing provisions for the Assessment Year 2022-23.

Or

1. Explain the procedure of online payment of Tax and Filing of Return.

B.Com. III : Taxation Paper IV

Semester-VI

10 Marks

1. Explain the meaning, need and features and benefits of GST.

Or

1. Explain the procedure of payment of GST and filling of returns of GST

B.Com. III : Insurance Paper III

Semester-VI

10 Marks

1. Explain the Qualifications and disqualification for Life Insurance Agent.
Or
  2. What is Claim Management? Explain Meaning, Need, Classifications of claims.
-

बी.कॉम. भाग — ३ विमा पेपर ३

सत्र ६

10 Marks

१. जीवन विमा प्रतिनिधीसाठी असणारी पात्रता व अपात्रता सविस्तर विशद करा.
किंवा
  २. क्लेम व्यवस्थापन म्हणजे काय? अर्थ, गरज आणि वर्गीकरण स्पष्ट करा.
-

B.Com. III : Insurance Paper IV

Semester - VI

10 Marks

1. Explain the Types and procedure of Marine Insurance Policy.
Or
  2. Explain the Foreign Direct Investment in General Insurance Sector.
-

बी.कॉम. भाग — ३ विमा पेपर ४

सत्र ६

10 Marks

१. सगरी विमा पॉलिसीचे प्रकार आणि प्रक्रिया सविस्तर स्पष्ट करा.
किंवा
  २. सामान्य विमा क्षेत्रातील थेट विदेशी गुंतवणूकीचे स्पष्टीकरण द्या.
-

B.Com. III : Advanced Banking Paper – III

Semester-VI

10 Marks

1. Explain the Duties and Responsibilities of Loan and Recovery Officer.
Or
  2. Explain the Nature and Importance of Internal and Statutory Audit of the Banks.
-

बी.कॉम. भाग — ३ प्रगत बँकिंग पेपर ३

सत्र ६

10 Marks

१. कर्ज आणि वसूली अधिका—याची कर्तव्ये आणि जबाबदा—या सविस्तर स्पष्ट करा.
किंवा
  २. बँकांच्या अंतर्गत आणि वैधानिक लेखापरीक्षणाचे स्वरूप आणि महत्व सविस्तर स्पष्ट करा.
-

B.Com. III : Advanced Banking Paper – IV

Semester-VI

10 Marks

1. Explain the Structure and Features of Capital Market in India.

Or

2. Explain the functions of Credit Rating Agencies.

बी.कॉम. भाग — ३ प्रगत बैंकिंग पेपर ४

सत्र ६

10 Marks

१. भारतातील भांडवली बाजाराची रचना आणि वैशिष्ट्ये सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

२. क्रेडिट रेटिंग एजन्सीची कार्ये सविस्तर स्पष्ट करा.

B.Com. III : Industrial Management Paper – III

Semester-VI

10 Marks

1. Explain the objectives and function of production management?

Or

2. Explain the objectives and importance of logistic management?

बी.कॉम. भाग — ३ औद्योगिक व्यवस्थापन पेपर ३

सत्र ६

10 Marks

१. उत्पादन व्यवस्थापनाची उद्दिष्टे आणि कार्ये सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

२. लॉजिस्टिक व्यवस्थापनाची उद्दिष्ट्ये व महत्व सविस्तर स्पष्ट करा.

B.Com. III : Industrial Management Paper – IV

Semester-VI

10 Marks

1. What is industrial relation? Explain factors affecting industrial relations.

Or

1. Define HR accounting? Explain the objectives and advantages of HR accounting.

बी.कॉम. भाग — ३ औद्योगिक व्यवस्थापन पेपर ४

सत्र ६

10 Marks

१. औद्योगिक संबंध म्हणजे काय? औद्योगिक संबंधावर परिणाम करणारे घटक सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

१. एच आर अकौंटिंग म्हणजे काय? एच आर अकौंटिंग उद्दिष्ट्ये व फायदे सविस्तर स्पष्ट करा.